

Fütûhât-ı Mekkiyye Okumaları-3

Koordinatör: Prof. Dr. Ekrem Demirli

20.02.2017

Değerlendiren: M.Nurullah Çınar

Ekrem Demirli ile Klasik Düşünce Okulu'nda sürdürülen *Fütûhat-ı Mekkiyye* okumalarının üçüncü oturumu da tamamlandı. Bu oturumda İbnü'l Arabî'nin filozoflardan tevarüs ettiği sudur nazariyesini Allah-alem-insan ilişkisini açıklamada nasıl dönüştürdüğü ve dini düşünce içerisine nasıl yerleştirdiği bir takım temel meseleler üzerinden açıklandı.

İbnü'l Arabî'nin zaman kavramına biçtiği misyonun açıklanması ile oturum başladı. İbnü'l Arabî'ye göre zaman peygamberlerden Hz.Muhammed'e doğru bir akış şeklinde hareket eder ve Hz.Muhammed'den sonra bir dönüş yaparak kıyamete doğru dönüş yapar. Onun bu düşüncesi bir amaca yönelik yaratılan varlığın bu amacı gerçekleştirmesi için zaman ile birlikte hareket ettiği fikrine dayanır. Zaman, varlık amacına ulaşana kadar akıp gitmektedir. Hz. Muhammed'in dünyaya gelmesi ile bu amaç gerçekleşmiş olduğundan, varlık ve zaman yaratılış amacını tamamlamış ve kıyamete doğru dönüş başlamıştır.

Kelam ve felsefede zamanın bir maksada ulaşmak için hareket ettiği düşüncesine rastlanılmaz. Bununla birlikte, İbnü'l Arabî görüşünü açıklamak için filozofların sudur nazariyesine başvurur. Fütûhat-ı Mekkiyye'de filozofların sudur teorisinin izleri kısmen görülmekle birlikte İbnü'l Arabî için asıl önemli olan bu teorinin sonuçlarıdır. Ekrem Demirli, sudur teorisinin temel önermesi olan "*Bir'den Bir çıkar.*" önermesinin İbnü'l Arabî'de "*Bir'i bir bilir*" önermesi ile devam ettirilerek varlığın maksadını açıklamada kullanıldığını belirtti. İbnü'l Arabî bir'in Bir'i bilmek istemesini varlığın maksadı olarak kabul eder ve ona göre zamanda bu maksadı gerçekleştirmek için akıp gitmektedir. Bilmenin tam olarak gerçekleşmesi için bilen ile bilinen arasında bir mümaselet yani ayniyet oluşmalıdır. Eğer bu iki unsur arasında muğayeret varsa bilme gerçekleşemez. Bir'den Bir'in çıktığı andan itibaren gelen zamanda bu ayniyet gerçekleştiğinde yani bilme tam olarak vuku bulduğunda varlık ve zaman maksadına ulaşmış olacaktır.

Sudur teorisi aslında bir nedensellik teorisidir. İbnü'l Arabî bu nedenselliği kabul etmese de bütün varlığı birbiriyle irtibatlandırdığı içinteoriyi benimsemiştir. İbnü'l Arabî metafiziğinde insan mikrokozmosdur ve dolayısıyla bütün kozmos ile irtibatlıdır. Bu düşünce, "*Bir'den Bir çıkar*" önermesinin sonucu olarak İbnü'l Arabî metafiziğinde yer alır. Bir'den Bir çıktığından ve bütün varlık bu Bir'den var olduğundan her şey birbiriyle bağlantılı olmalıdır. Bir'i ancak bir bilebileceğinden; bir varlığın en güzel şekilde kendisinde toplandığı şey olmalıdır. Tasavvufta veli ya da insan-ı kamil bütün varlığa mukabil olan insanın kendisi yani "*zübde-i alem*"dir. Sudur teorisi bu fikirlerin gelişmesinde İbnü'l Arabî'ye ilham kaynağı olmuştur.

Ekrem Demirli İbnü'l Arabî'nin çizdiği varlık anlayışını bir daire üzerinden açıklayarak oturuma devam etti. Daire mükemmelliğin sembolü olması bakımından önemlidir. Dairenin ilk yarısı Bir'den birin çıkması ve akılların yaratılmasının ardından varlığın meydana gelmesi olan nüzul sürecini temsil eder. Daha sonra Bir'e tekrar dönme yani yükseliş ya da uruc süreci başlar. Tasavvufta ahlakî yetkinleşme Bir'e tekrar dönmenin ya da bir'in Bir'i bilmesinin yoludur. Varlık bu uruc ile maksadına ulaşmış olacaktır. İnsan-ı kâmil bu urucu tamamlamış kişidir. Nüzûl sürecinin tamamlanması bir insanın yaratılması ile tamamlanır iken; uruc süreci insanın kemale ermesi ile tamamlanır. Bu salt kişisel bir çaba sonucu gerçekleşmez. Allah'ın inayeti ile kişi ahlakî yetkinleşme çabası içerisinde olursa bu kemâl gerçekleşebilir. Kemâl gerçekleştiğinde ise kişi "*bir*" ya da arapça anlamıyla "*ferd*" adını alır. Böylelikle Bir'den bir çıktıktan sonra Bir'i de bir bilmiş olur.

İbnü'l Arabî nüzûl ve uruc sürecini anlatırken, "*zaman Allah'ın onu ilk yarattığı ana döndü*" hadisine sıklıkla gönderme yapmaktadır. Bu hadis İbnü'l Arabî'nin zaman ve yaratılış anlayışını anlayabilmek için çok önemlidir. Hadis, Tanrı'nın bilinme maksadının tarih ve zaman üstü bir şekilde gerçekleştiğini ifade eder. Yani bilinme mutlaka gerçekleşmiştir. İbnü'l Arabî bu bilinmenin yalnızca bir kişi tarafından gerçekleşmiş olabileceğini düşünür. Bu da "*bir*" ya da "*ferd*" den başkası değildir. Fusu'su'l Hikem'de de Hz.Muhammed'i diğer peygamberlerden ayıran vasıf ferdiyettir.

Ancak dini düşünce içerisinde bir kişinin varlığın gayesi olarak belirlenmesi fikri reddedilmektedir.İbnü'l Arabî bu problemin farkındadır. Eserinde Kalem-i Alâ'nın diğer isimler içerisinde yazdığı ilk ismişöyle açıklar: *"Ey Muhammed! Ben senin mülkün olacak alemleri senden dolayı yaratmak istiyorum"*. Burada İbnü'l Arabî bir'in bir'i yaratmasını ve diğer yaratılanların da bir'in mülkü olduğunu ifade etmektedir. *"Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım."* hadisi ile de desteklenen bu fikir Peygamber'i bütün varlığın amacı konumuna getirdiği için dini düşünce içerisinde eleştiri konusu olmuştur. Ekrem Demirli, İbnü'l Arabî'nin bu eleştiriye izin vermediğini ve ferdiyetin yeni bir tarifini yaptığını aktardı. Burada ferdiyet hakikat-i insaniye'yi ifade etmektedir.Yani Peygamberimiz insanlık ideasıyla özdeşleşmiştir ve bütün insanlığı temsil etmektedir. Hakikât-i Muhammediye olarak da ifade edilen bu kavram tümel bir kavram olarak İbnü'l Arabî düşüncesinde yer alır ve tikel manada bütün bireyleri kapsar. Ayrıca insan'ın kendisi bütün varlığı için olarak kapsadığından (madenler bitkiler hayvanlar insanlar)ilk düşünülen son varolandır. Alemin yaratılışının maksadı bilinme olduğundan "Bir'i bir bilebilir ve son var olan da bir; yani insandır.

Teoriyi toparlayacak olursak, Bir'den bir'in çıkması ile varlık meydana gelmiştir. İnsan da on yaratılan olarak kendisinden önce yaratılan her şeyden bir iz almıştır.Yani kendinden önce ortaya çıkmış her şeyi bilkuvve barındıran varlıktır. Bu zübde-i alem olmasının da anlamıdır. Zübde-i alem olan insan göksel ve yersel katmanlarda yer alan bütün cisimlerin hülasası (mikrokozmos) gibidir.İnsan bütün varlığı için olarak barındırdığı için bilmenin kendisinde gerçekleşebileceği tek varlıktır. İnsanın kemale ermesi ile varlık maksadına ulaşacaktır.

Oturumun sonlarında tasavvufun bilgi kaynakları ele alınmıştır. İslam düşüncesinde bilginin temel özelliği kurbiyeti sağlama ya da teklife uygunluktur. Bu da nübüvvet yoluyla sağlanabilir. Yani bilgi Kur'an ve sünnet ile uyumlu olursa ancak bilgi olabilir. Cüneyd-i Bağdâdî ile gelen sünnî tasavvuf ekolünde tasavvuf bilgi kaynakları bakımından Kur'an ve hadisler ile sınırlandırılmıştır. İbnü'l Arabî'nin metafizik açıklamalarının ise ayet ve hadislerle izahı mümkün değildir. Ekrem Demirli'ye göre İbnü'l Arabî bu sorunu görmüş ve kendisinden önce gelen tasavvufî mirası reddedemeyeceğinden fıkıh ilminden bildiğimiz ümmetin ictihadı fikrini kabul etmiştir ve teorilerini bu fikir çerçevesinde temellendirmiştir.İbnü'l Arabî Kur'an'ın nasıl yorumlanacağına ve tevil'in sınırlarının ne olacağını eserlerinde tartışması bu sebeptir.

Oturum tedbir-tevekkül-rıza meselesinin tasavvuf içerisindeki yerinin açıklanması ile sona ermiştir.